

Ба 55148

ролетарыі усіх краёу, злучайцеся!

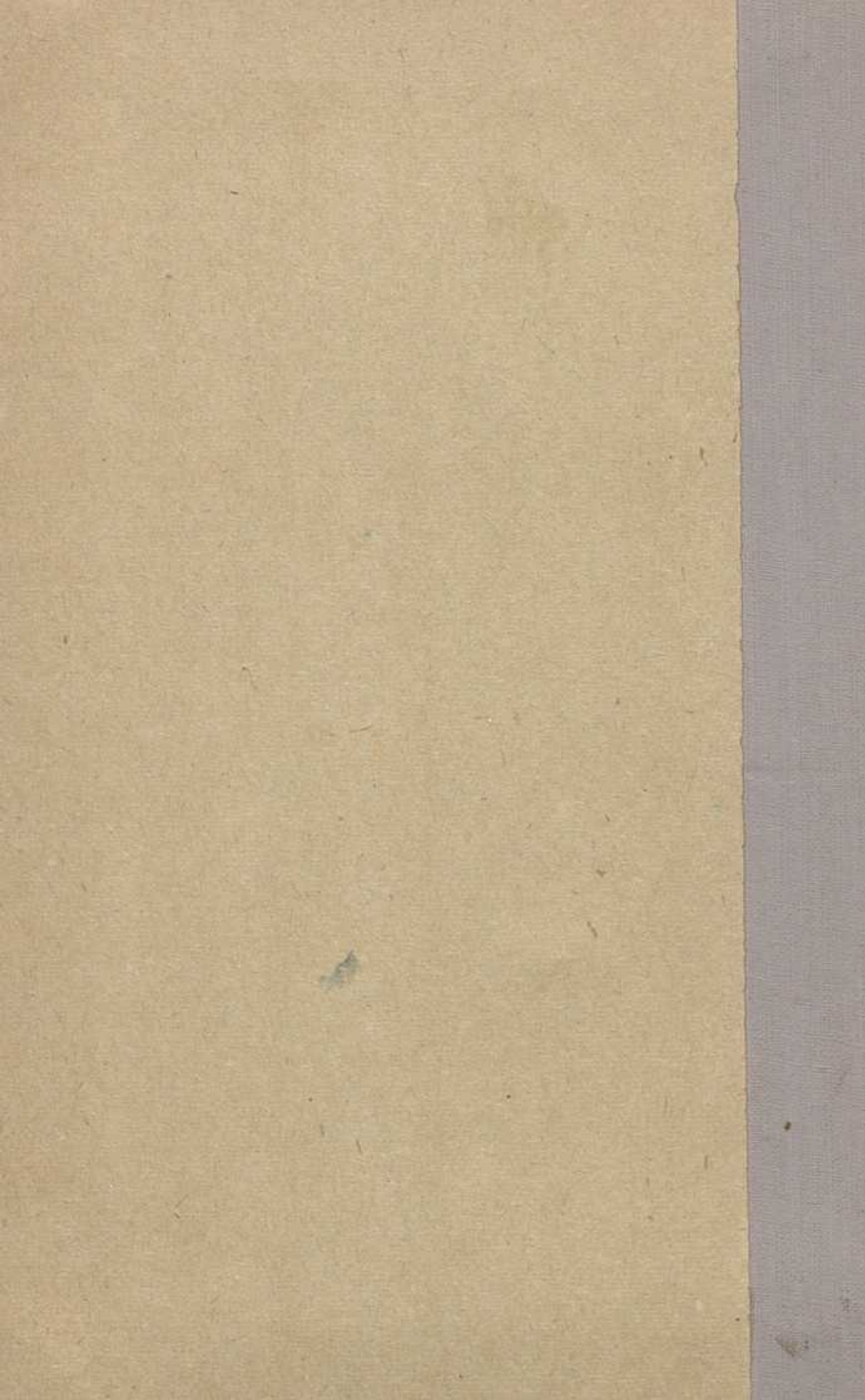
М. ЧАРОТ.

БОСЫЯ НА ВОГНІШЧЫ

ПОЭМА

ВЫДАЊНЕ
КАЛІНІНСКАГА АКРПАЛІТАСЬВЕТА
г. КЛІМАВІЧЫ,
1925 г.

КЛІМІН
1925

5 4-21

6 А 55148 ор

Пролетарыі усіх краев, злучайцеся!

М. ЧАРОТ.

О-АД.У.К.
Инд. 304752
Г.П.Б. Ср.-Аз.

БОСЫЯ НА ВОГНІШЧЫ

ПОЭМА

з папярэднім артыкулам В. Кнорына
„На пути к белорусской пролетарской поэзии“.

Бел. аддзел
1994 г.

ВІДАНЬНЕ
КАЛІНІНСКАГА АКРПЯЛІТАСЬВЕТЫ
г. КЛИМАВІЧЫ.
1925 г.

ПРАДМОВА

Ідучы на сустрэч вялікаму запатрабаванню
вясковага настаўніцтва і другіх культурных працаўнікоў
Калініншчыны па азнаямленьню з Беларускай сучаснай
рэвалюцыйнай поэзіяй, АКРПАЛІТАСЬВЕТЫ выдае
поэму «БОСЫЯ НА ВОГНІШЧЫ» і лічыць, што яна
зьяўляецца яркім адбіткам рэвалюцыйных настрою
і падзеяў у часы нямецкай і польскіх акупацыяў на
Беларусі. Калініншчына і др. усходнія, далучаныя
часткі Беларусі, на сваім гістарычным шляху іх не
перажывалі.

Акрпалітпрасьветы.

25. 11. 4. 2009

На пути к белорусской пролетарской поэзии.

Есть ли у нас белорусская пролетарская поэзия?

Есть ли у нас белорусская поэзия, появившая Великий Октябрь, наши классовые битвы, чувствующая и отражающая в себе величественную поступь побеждающей пролетарской революции?

На все эти вопросы нам приходится ответить: — нет!

У нас пролетарской поэзии еще нет, но она зарождается. Мы находимся на пути к ней. Необходимо только поддержать ее первые ростки, отнестись к ее первым проявлениям с должным вниманием.

До сих пор в белорусской поэзии, даже в той, которая печатается в наших коммунистических газетах, преобладают народнические мотивы. Но они давно уже не являются выразителями сегодняшнего дня. Они — отзвук прошлого, вчерашнего дня. Они сыграли свою роль вместе с тем, как народничество перестало быть прогрессивным фактором в политике, вместе с тем, как белорусский народ перестал быть исключительно крестьянским народом, вместе с тем, как белорусский пролетариат пошел по пути открытой классовой борьбы, и деревня признала над собою верховенство коммунистического города. Народничество в поэзии оказалось тесно связанным с народничеством в политике и вместе с ним изменило белорусскому крестьянству и пролетариату.

„А помніце, як вы кляліся
Братом сялянам і рабочым
Што вы ня здрадзіце—ніколі!!
Пявун не прапяў тры разы,
Вы адракліся ..

Сунастаты!..“

Так характеризует их М. Чарот.

Только очень редко кое кто из них мог найти слова, чтобы выразить нашу революцию. Но их образы бледны, их ритмы не в состоянии отразить революцию. А к новым ритмам, к революционным формам они неспособны.

Они не восприняли и не почувствовали в себе той новой жизни, которую несет пролетариат, не усвоили всеобщей, мессианской роли пролетариата и пролетарского промышленного города, как его организующей силы. Поэтому они остались при своих старых напевах, поэтому они не могли сделать шага вперед к новой пролетарской поэзии, к поэзии отражающей жизнь, в которой верховенствует городской коммунистический пролетариат.

В этом заключается кризис всякой народнической поэзии в данное время и белорусской в частности.

Тем более нам ценен первый поэт, который отошел от народнических мотивов, который первым в белорусской поэзии взялся воспевать босоногий пролетариат, который нашел в своих лучших произведениях выражение для нашей пролетарской революции в ее полном развитии с ее многообразным ритмом.

Таким поэтом является тов. М. Чарот.

Если в его прежних стихотворениях еще отдается дань народничеству, чувствуется связанность старой формой и старыми принципами поэзии, то «Босыя на вогнішчы» является уже вполне цельным и выдержанным произведением пролетарской литературы, глубоким по содержанию и богатым по форме, отражающим новый размах жизни, новые городские шумы и движения.

«Босыя на вогнішчы» — это поэма революции в Белоруссии. . Война и пожары... На пепелище живут босыми, работают на пана и несут свой крест... Восстание.. Пожар на востоке. Небо не слушает молитв и поднятых кверху рук. Одна лишь надежда — на пожар и революцию. Борьба труда с богатством, поражения и победы, немецкая оккупация, новое торжество босоногих, опять оккупация и после нее — снова торжество босых. — Такова канва поэмы, ее сюжет.

М. Чарот сумел этот простой сюжет, этот всем нам известный бег революционной истории Белоруссии вложить в яркие картины и ритмы, вполне отражающие сегодняшнюю жизнь.

«Босыя на вогнішчы» — это не поэма организованного городского пролетариата крупных предприятий, это поэма босоножки, — нашей крестьянской бедноты, нашего полупролетариата и незначительного пролетариата. Но в Белоруссии это и есть самая передовая и самая революционная сила. Те которые хотели писать про эту бедноту, оставаясь в народнической идеологии, могли только плакать — из поэзии в настоящее время реакционная по существу.

М. Чарот почувствовал и выразил, как эта босоножка подчиняется мировому революционному движению, диктатуре городского пролетариата, как ее жизнь начинает течь в новых городских ритмах.

Это трудная задача для белорусской поэзии, и М. Чарот ее разрешил.

И вместе с тем он сумел пересыпать свою поэму превосходными лирическими строфами, полными веры и силы.

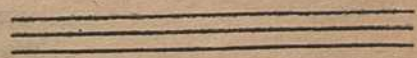
Конечно, поэма «Босыя на вогнішчы» должна быть только первым этапом в развитии белорусской пролетарской поэзии и самого поэта, но как таковую ее нужно оценить должным образом. Мы не сомневаемся, что белорусская пролетарская литература с этой поэмы пойдет дальше быстрыми шагами.

Пусть будет так:

«Іграйце песьню трубачы!
Тру-ру-ру, тру-та-та!..
Гэй за намі, бедната,
На дарозе макрата..
Тру-ру-ру, тра-та-та!
Тухне вогнішча ў крыві,
Песьню іграйце: адзінь-дзі-взі!
Каго зловіш — разарві,
Хто ня наш — таго даві!
Босы хто — за намі ўсьлед,
Хто убогі, хто разьдзет...
Гэй за намі — ў новы сьвет...»

В. Кнорин.

БОСЫЯ

НЯ ВОТНЗШЧЫ

1.

Вайна і пажар...
 На вогнішчы людзі
 Жывуць босымі.

— Няўжо ж гэтак і будзе?

Свой уласны дар
 У чужых просім мы?

Працуй — на пана,

Працуй — на падпанка

Жыць стала пагана.

А тут яшчэ з самага ранку

Усякі чорт лезе ў балота

Ну, й ёсьць жа людзям ахвота?

Крыжам-бы іх — каля плота,

Ды — трах!

Які тут страх?!

А ты маучыш.

Цягнучы сам цяжкі крыж.

Крыжамі уставілі поле,

Пад крыжамі — магілы.

Шлях класьці да Волі

У людзей нямэ сілы.

— Эх, жыві, як папала...

А для жыцьця мала

Аднаго толькі хлеба.

Пагуляць бы, душу адвясці!...

Эх!... пусці!!!

На усходзе зардзелася неба;

Нібы золата падаюць косы.

На зямлі — агнявыя палосы, —

Дзень новы, новыя ночы,

Век новы: агню, дыму, попелу ..

Будзе шмат каму горача,

Нам толькі цёпла,

Дармо, што мы босыя!

— Пажар на Усходзе!
 Таварышы, ур-р-ра!
 — Што вы, шалёныя, годзе!
 Што вам ня шкода добра?
 Усё, што зьбіралі вякамі,
 Сёньня марнее ў вагні...
 — Маўчы! Мы цябе кулакамі,
 Чуеш?! Ні-Ні!
 Цэрквы, палацы, харомы,—
 Памяць мінулага, — з дымам!
 Што не запалім мы—зломім!
 Зьвізу наверх ўсё падымем!
 Страшна вам? страшна?
 Пажару агонь ломіць вочы?
 Затое нам відна уночы.
 Ня ліце крыві — не пагасьне.
 Маліцеся, грэшныя, небу,
 Рукі угору узьняўшы.
 Вас не паслухаюць хмары.
 Таварышы!
 Што нам трэба?
 — П'жа — ары!

І пылае мур струхнелы,
 Іскры скачуць па страсе.
 Раптам вецер, вецер сьмелы,
 Крыж чырвоны нам нясе.
 — Адным крыжам будзе болей,
 Шэпча змучаны народ,—
 Н. крыжы чытаюць: «Воля».
 — Братцы! Гляньце на Усход!
 Тож агонь, агонь збавенья
 Нам нясе чырвоны Крыж.
 Братцы, песьню вызваленья!
 Люд гаротны, што маўчыш?

Паняслася песьня волі
Між лясоў густых, балот...
І аб лепшай вольнай долі
Стаў для рэчні пець чарот

4.

Крыжы... курганы на балоце...
Заросшыя дзервам магілы —
Усё ў вогненнай зноў пазалоце:
Бушуюць дзеве страшныя сілы, —

Змагаюцца: праца з багацьцем;
Сьвет новы жыцьцё утварэе.
Зышліся дзеве моцныя раці,
І праўда няпраўду змагае.

Глядзяць, пацяшаюцца людзі,
Зюзякаюць бабы паціху:
— Цяпер мо' і нам добра будзе?
Забудзем бяду ўсю і ліха.

— Баіцца наш пан непаседа,
Нябось, яго кончыцца песьня!

— Ня будзем больш мець дармаеда
Да працы сам пойдзе, аж трэсьне! —

5.

— Стойце, хлопцы! будзь на месцы!
Ня кідайце на бяду ..

— А казаў паганы ў Брэсьце,
Што вайною не пайду...

А цяпер — глядзі!.. Ну, дзіва?!
Пачакайце... як жа нас?

— К вам мы прыдзем, прыдзем жыва,
А цяпер мы: раз—два! — раз!!!

Пры запаленых будынках,
Чуем плач мы беднаты...

— Дзе-ж цяпер, шукаць прыпынку?
Ці даваць мо' ла-та-ты?...

Пан з падпанкамі рагоча,
Гладзіць тоўсты свой живот
І пад нос сабе бармоча:
— Ідзе Хвядот, але ня трт!

6.

Над палямі Белай Русі
Стогне віхар-бура...
— Зноў прышлі дзянькі прымусу —
Шэпча люд пануры.
Арол чорны ўецца ўвысі,
Крыльямі махае,
Над пахілымі крыжамі
Песьню напявае;
Чуе пах сваёй ахвяры,
Когці распраўляе,
Увіз спусьціцца — там нажары,
Дымам павявае.
І змагацца стаў угоры
З бураю мяцежнай...
Рэжа крыльямі узоры
У небе чорнасьнежным

7.

А на зямлі — даждаліся раю:
Старыя лады і манеры,
У пагонах ідуць афіцэры...
— Упакой раба Мікалая...
— Аляксея на многія лета...
Босыя кажучь: што гэта?
З кукардай, акуляры на нос,
Чыноўнік на скверы гуляе...
У кішэві няма папірос, —
Мусьць шмат зарабляе?
На захараўскай вуліцы
Дзень, як узьдзене чорны халат,
Толькі песьня чуваць блудніцы:

— Палюбі ты хоць трошкі, камрад!
А босы ходзяць па попелу,
На Усход пазіраюць з надзеяй:
— Покуль што нам яшчэ цёпла,
Але мы вам успомнім,
Зладзеі!...

8.

Бура страшная вярвала пер'я
Арлу чорнаму увысі...
— Зямля! ах, зямля, цяпер я
Уніз палячу — сьцеражыся!...
І рэха адклікнула: «ах!...»
Буржуі крычаць: «які страх!..
Вось цяпер нам будзе скок»...
Дружна, роўна крок у крок
Йдуць Чырвоныя палкі,
І чуваць напеў стары:
— Эх, сякі-такі,
Чорт вас пабяры!..
Босыя спаткалі іх:
Гоман, жарты, крык...
— Туды бег, назад прыехаў,
Бач ты, бальшавік!—

9.

Босым дарогу!
Поп, памаліўшыся богу,
З цэрквы ідзе па завулку:
— «О времена ныне...»
А ў разьбітай вітрыне
Спэкулянт шукае булку.
Чыноўнік казёйнай палаты
Скінуў парадны сурдут...
Бурчыць пад нос: «праклятыя!
Зноў яны тут!»
Паны заганіцу
Давай бог ногі...

Гром... навальніца...
— Б-о-с-ы-м д-а-р-о-г-у!...
Паўцякалі? Ну так што-ж!
На вогнішчы, басанож,
Пагуляем... Эх, глядзі!
Бедната ўся, выхадзі!
Учора там, а сёньня тут
Буржуазеі кьлут!...
Зноў гуляем на балоце!
У войска, братцы — па аснове...
Ухапіўшы сваю частку,
Расчынілі людзі пастку:
— Вой, вой, вой!..
Будзе бой!..

10.

Чырвоным завешаны вуліцы,
Вокны, балконы і плот,
Белы дом толькі журыцца:
Ня йдуць туды на сход...
Чытаюць адны пацеры, —
У бога пытаюць як быць?..
А босыя на сабраньні
Пасылаюць к... мацеры...
Пану даволі службыць —
Вось наша заданьне!
— А як-жа? Кім будзем згацца?
— Як-жа будзе вось гэта ды тое?
— Давайце ўсе рязам змагацца,
Пакуль ня зьнішчым старое!..
Замоўклі яны, — ні слова
Чакаюць другога адказу...
Толькі шэпчуць, стуліўшы галовы:
— Паслаў бог бацьшавіцкую заразу.
Зноу мы безгалосыя,
І цярпі, як сабака шалёны:
Уласьць усю забралі босыя,
А іх тут — міліёны!..

Ня ціхне бура. Стогне лес...
 На усе лады віхура сьвішча,
 Лясун стары к русалкам злез
 Спрауляць над возерам ігрышча.

Чырвоны колер ціхіх хваль...
 У іх відаць адбітак неба.
 І з тых краёу, дзе сьмерць і баль,
 Руччы крывавыя шле глеба.

Русалкі скачуць з лясуном.
 Музыка грае: «бух ды бразь!»
 І вось, хто спау адвечным сном,
 Усплыу над возерам: «сам князь!»

Ня далі спаць. Вайна, агонь
 Руйнуе усю яго крвіну.
 Пад ім стаяць ня хоча конь.
 І кліча князь сваю дружыну...

Русалак рэгат... Ночы ціш...
 Пужаюць князя над вадою...
 Адказ чуваць: «чаго крычыш?
 Твая дружына там, з табаю».

— А дзе паслухны мой народ?
 Ён за мяне у бойцы ляжа?...
 І чуе шум крывавых вод:
 — Цяпер ён сам сабою княжыць —

І злосна князь рвануу каня,
 Падняу уверх пярэдні ногі,
 На усход зірнуу, дзе золак дня,
 Дзе кроую змочаны дарогі.

Вось чуе раптам: «бух ды бразь!»
 У самую поунач ціхай ночы...
 І зноу паплыу на дно наш князь,
 Закрышы шлемам твар і вочы.

Блакітна-белы князя цень,
Заслау усё возера туманам.
І ходзяць хвалі ноч і дзень,
Шумяць і вечарам і рана.

Лясун, русалкі там рагочуць,
К сабе усіх маняць, кажуць: «Глянь!»
У вадзе чырвонай шмат хто хоча
Уночы бачыць князя здань.

12.

На вогнішчы стала пячы.
На вуліцы вецер... бура...
— Трэба уцячы,
Каб была цэлая скура.
— А мы, босыя, адступаем...
Не дадзім ахвотаю
Новай зямлі.
Таварышы, страляем!
Ротаю!..
Плі!..

Разлягаецца грук...
Чорны жук
І павук
Сядзяць у падвале, слухаюць,
Баяцца выткнуць жывот,
Дзеці сабачыя!
Босыя патыліцы чухаюць,
Пазіраюць праз плот,
У кулак плачуць:
— Бач, нашы пауцякалі,
Куды дзявацца нам?
Зноу службыць панам
Мы прыцакалі?..
Людзей мала на вуліцы.
Ноч прышла, горад — пустка,
Толькі новы крык чуецца:
— «Пшэ-пу-устка!!»

13.

Застагнали вёскі і сёды...
 Брычка стаіць для сьвятлічкі.
 А горад схаваўся у касьцёлы:
 Моліцца, чытае кантычкі...
 — «Бэндзь люд спанялы...»
 На шапку «ожал бялы», —
 Блішчаць гузікі, —
 Чыноунік зноу на скверы
 Лушчыць гарбузікі,
 Думае, якой ён веры?
 — Ах, халеры!
 Каб дастаць работу,
 Пытаюць, хто ты?
 А босым холадна,
 Абутым — голодна...
 Жыць не ахвота.

14.

Над балотамі дыміцца —
 Згас агонь.
 А па вогнішчы імчыцца
 Белы конь.
 Скача улева, скача управа,
 Ня стрымаць.
 Захацеу улан на славу
 Пагуляць.
 Раступіся, сьвет, дарога, —
 Аднаму
 — «За айчызну і за бога».
 Што яму?!
 Яго сіла, — яго права,
 Есьць бізун...
 Скача улева, скача управа
 Конь-скакун.

Гэй, ляці, але дзяржыся,
Злы яздок,
Без пары не праваліся
У масток.

На вадзе ляжыць мост новы,
На агні.
Не праедзеш ты дубровы, —
Пагані!?

Усхадзіўся лес шумлівы,
Вые воук.
Конь спаткнуўся палахлівы.
Стой яздок!

На балоце і на полі
Зноу агні.
Ня гуляць табе тут болей —
Павярні!

15.

Вёскі і гарады
Дымам спавіты
Днём.

Уночы глянеш куды —
Неба абліта
Агнём.

Сьлёзы .. кроу на траве...
Як у магіле
Сьпіш
— Бач, чырвоны плыве
Па небасхілу
Крыж.

Цёпла, і груганы
Усе на чужыне...
Эх!

Чуеш гоман? Яны!
Леташні гіне
Сьнег

Нам ня шкода: бяры
Стужы зімовай
Цень.
Крыж! ты стань на гары:
Радзі нам новы
Дзень!

16.

На вогнішчы басанож,
У руках вінтоўка, нож...
Здабываць галодным славу!
— «Даёш Варшаву!?»

— Нам ня трэба гарады:
Волі сьцяг нясём туды,
Іскры гонім мы пажару.
Сьмялей ударым!

«Нам дарогу — уцякай!»
Чуваць крыкі: а-я-яй!..

Бач, улан астатні едзе, —
«Ах, цо то бэндзе?..»

А чырвоныя ідуць,
Песьні волі зноў пяюць,

Адусюль бягуць к ім людзі:
— Нам цёпла будзе!

Замойкі 17-ыя дзень песьні
Замойкі песьні грознай сілы...
Адкуль прышлі? І хто яны?
Што рвуць няволі кайданы
І сыплюць сьвежыя магілы?..

Яны — байцы вялікай раці.
Іх хата там, дзе ёсьць прастор.
Няволя, крыўда — вось іх маці!
Ідуць яны да сонца й зор.

За імі йдзе, хто голы, босы,
У пакуце жыў хто цэлы век...
Дарогу чорны сьнег заносіць —
Загінуць можа чалавек.

— Загінуць? Што-ж! На той магіле,
Якая зможа прыгарнуць,
Вясною раньняй, урадлівай
Прыгожа кветкі зацьвітуць.

Прывабіць колер іх чырвоны,
Схіліць калені над пяском,
Таго, хто шле цяпер праклёны
І вострыць меч на нас тайком.

— Браты, за намі! Кінь маленьне,
Хто праўдай жыць ня даў зарок...
Сьмялей!.. Нас будуць біць каменнем:
Мы — нашых, вольных дней Прарок.

18.

Босыя ходзяць па вуліцы.
Тыдзень ня елі стравы...
— Жыць будзем — нічога!
Буржуй за вугал туліцца,
Шэпча: «Дрэінныя іх справы...
Дзякуй богу!»

Хмары, дзе заход,

Падняліся...

— Што? Зноў непагода?
— Вецер! — крычыць народ, —
— Вецер, уздыміся! ..
Вецер адказвае: «Згода!»

Хто слабы — дзяржыся!..

...Хто рэжа,

Таму не балюча.

Балюча — каго рэжуць.

— Цяжка жыць ваюючы.

...Зрабілі межы...

А вецер сьвішча, гудзе ..

Сьціхнуць ня хоча.

— Гэй, хто там ідзе?
Сьцягам белым махае?
Рагоча?!
Вецер, плюнь яму ў вочы!
— Пачакаю!...

19.

Мы — дзеці краіны,
Дзе бура бушуе...
Мы на прадвечных руінах
Працы палац пабудуем.
Ня любяць нас — босых,
Хто век быў абуты...
На нас узіраецца скоса,
Хто, як і мы, быў закуты...
І вы, хто гимны пеў Гаротным,
Хто ў цемру слаў жыцця праменьні.
У руках трымаеце каменні,
І нас пабілі-бы ахвотна.
А можа Чырвань Сонца Волі
Вам асьляпіла раптам вочы...
А помніце, як вы кляліся
Братом, сялянам і рабочым?!
Што вы ня здрадзіце — ніколі!
Пявун не прапяў тры разы
Вы — адракліся...
Супастаты!!!
Бяз вас раць наша узрастае,
Рады шчыльнеюць, крэпне дух!
Вы чуйце! Песьня ня сьціхае:
«Паўстань, хто з голаду век пух!...»

20.

Бягуць яны... Іх рукі, ногі,
У крыві... пякуцца на агні...
Куды бягуць яны дарогай,
Дзе страшна ехаць на кані?
Яны баяцца спатыкнуцца, —

Ня ўсякі будзе верны конь...
Хутчэй каня яны нясуца
З агню ў агонь і праз агонь...
Пакуты крыж чырвоным крыжам
Яны наважылі змагчы...
Што шаг — пабеда бліжай, бліжай.
Іграйце песню трубачы!

Тру-ру-ру, тра-та-та!
Гэй, за намі, бедната!
На дарозе макрата...
Тру-ру-ру, тра-та-та!
Тухне вогнішча ў крыві,
Песню йграйце: «дзінь-дзі-ві!»
Каго зловіш разарві,
Хто ня наш — таго даві...
Босы хто — за намі ўсьлед,
Хто убогі, хто разьдзет...
Гэй, за намі — ў новы сьвет!...
Цёпла там і там прастор,
Небасхіл там повен зор...
Сонца тчэ жыцця вузор!...
Там спачынеш, бедната...
Тру-ру-ру тра-та-та!

Бягуць яны... Іх ловяць вочы
Золата-сонечны прямень,
Які і родзіць з цемры ночы
Вялікай будучыны дзень...
Што шаг — пабеда бліжай, бліжай...
Штандар чырвоны на плячы...
Чым крыж цягнуць, лепш спаць пад крыжам
Іграйце песню, трубачы!!!

Босыя на вогнішчы

КРЫТЫКА ДА ПОЭМЫ

„БОСЫЯ НА ВОГНІШЧЫ“

„Босыя на вогнішчы“.

Крытычны нарыс.

Пераглядаючы беларускія часопісы й журналы, пачынаючы з другой палавіны 1919 году, мы спатыкаемся раней зрэдка, потым усё часцей і часцей з вельмі цікавым песьняром, М. Чаротам. Сьвежасьць думкі й пачуцця, наш камуністычны, пролетарска-сялянскі настрой і клясовы сьветапагляд родняць песьняра з нашым трывожным, хутка бягучым рэвалюцыйным часам. Песьняр, апроч таго, зьяўляецца адраджэнцам беларускай культуры, як культуры пролетарыяў і сялян, падняўшахся на барацьбу проці політыка-соцыяльнага, а разам з тым і культурна-нацыянальнага ўціску. У вершах песьняра адчуваецца магутная сіла сучаснай жыццёвай творчасці, каторая йдзе ўкола нас. Песьняр весь увайшоў у гэтую творчасць жыцця, і яго верш, верш рэвалюцыянера й камуніста, малюе нам зьявішча сучаснага ўсясьветнага руху, як ён выявіўся ў нас на Беларусі, бадрыць нашу думку, падыймае настрой і кліча да барацьбы й працы.

Выдатнейшым па форме й зместу творам песьняра зьяўляецца поэма: «Босыя на вогнішчы». У гэтай поэме аўтар сканцэнтраван, як у крышталі, усё свае думкі й пачуцці, і яна яшчэ чакае свайго філэзофскага й мастацкага разгляду. Мы падыйдем да поэмы з чыста гістарычнага боку. Поэма дае нам абгляд усясьветнай сучаснай рэвалюцыі ў тым відзе і ў тым настрою, як яна адбывалася й перажывалася ў нас на Беларусі. «Босыя» запалілі ўсясьветнае вогнішча, усясьветны пажар. Беларусь у час гэтага пажару апынулася на мяжы яго. Гасцелі пажару шмат разоў душылі рэвалюцыю ў Беларусі крывёю рабочых і сялян. Рэвалюцыя на Беларусі перарывалася белымі акупацыямі чужаземнага капіталу, што налажыла на падзеі рэвалюцыі ў Беларусі асаблівую мясцовую пячатку.

У Беларусі йдзе «вайна й пажар» разам. Вайна вядзе свой працяг яшчэ з 1914 году. Яна зруйнавала тэрыторыю, цусьціла міліёны бежанцаў на ўсход, іх бязыменнымі магілкамі пакрыла шляхі ў Расію. Пажар толькі што пачынаецца. Гэта—пажар рэвалюцыі. У працоўных масах Беларусі зараджаецца нездавальненне сваім станавіскам.

«Працуй на пана,
Працуй на падпанка,—
Жыць стала нягана».

Але страхі старога жыцця яшчэ маюць сіду над масамі. Прыгнячоныя, задушаныя цяжкім крыжам уціску і эксплеатацыі яны не асьмелівакца выйсці на шлях вызвалення, хоць і ёсць ужо у іх пажаданьне «адвясці душу».

«А ты маўчыш,
Цягнучы сам цяжкі крыж.
Крыжамі уставілі поле.
Пад крыжамі магiлы.
Шлях класці да Волі
У людзей няма сілы.
—Эх, жыві, як папала...
А для жыцця мала
Аднаго толькі хлеба.
—Пагуляць-бы, душу адвясці!
Эх! Пусці!!!»

І жывуць «босыя», як папала, цягнучы свой цяжкі крыж. Пытлівым вокам павіраюць яны на усход. А на усходзе ужо зачырванела неба, і агнявыя палосы пачалі пакрываць старую, многапакутную зямлю. Ужо адчуваецца «дзень новы, новыя ночы, век новы». Неснакойны будзе гэты век для тых, хто дагэтуль жыў сытым жыццём. Агонь рэвалюцыі спаліць старыя асновы жыцця, пойдзе яно дымам і зробіцца попелам. Затое добра будзе «босым». На вогнішчы «будзе шмат каму гарача, нам толькі цёпла, дармо што мы босыя».

А чырвань на усходзе усё расце. Ужо зусім ясна, што гэта ідзе нязвычайна вялікі пажар. «Пажар на усходзе! Таварышы ур-ра!». Буйная радасць чапаўнае душы «босых». Гэта — радасць перад гібельлю старога сьвету. Абутыя не разумеюць босых і лічаць іх «шаленымі». Ці-ж гэта не шаленства, што яны не шкадуюць культурнага добра, каторае збіралася соткамі год і сёння будзе марнець у агні вялікага вогнішча падн. ушайся рэвалюцыі. Забыліся абутыя аб адным, што культурнае дабро ня было дабром для босых. Босыя, праўда, працавалі, каб стварыць дабро, але карысталіся в яго абутыя. І цяпер, калі абуты хоча устрымаць пажар у імя культуры, босы са злосьцю, якая збіралася у яго душы палыя вякі, адказуе яму:

«Маўчы! Мы цябе кулакамі!
Чуеш?! Ні-ні!»

Ведаюць босыя, што іх соцыяльны вораг напружыць усё свае сілы, каб загасіць рэвалюцыйнае полымя. Ён не астановіцца нават і перад тым, каб крывёю босых заліць агонь. І кажуць босыя сваім сытым ворагам: «ня лійце крыві—не пагасьне». Усё будзе наліцца—дэрквы, палацы, харомы. Уся памяць мінулага пойдзе з дымам, бо гэтае «культурнае» мінулае было варожым. Босы, каторага столькі часу трымалі у цемры, яшчэ ня можа зразумець культурных каштоўнасцяў. І не яго гэта віна. Віна

тых, хто дау гаручы матар'ял для вялікага вогнішча.

«Цэрквы, палацы, харомы, —
Памяць мінулага — з дымам!
Што не не запалім мы, — вломім!
Зьнізу наверх усё падымем!..»

Хто быў нічым, той будзе усім, той будзе гаспадаром жыцця. І цяпер, сярод вогнішча, каторае ідзе, яе лясны пажар, з усходу на захад, ён жадае толькі аднаго, каб пажар пашырыся, каб усюды пачаліся пажары.

«Таварышы!
Што нам трэба?
— Пажа-ары!..»

А вось пылае пажар і на нашай Беларусі. Даволі было іскры в усходу, каб загарэўся гэты край, гдзе спакон веку панаваў політыка-соцыяльны ўціск і няволя.

«І пылае мур струхнелы,
Іскры скачуць па страсе;
Раптам вецер, вецер сьмелы
Крыж чырвоны нам нясе.
— Адным крыжам будзе болей,
Шэпча змучаны народ.
На крыжы чытаюць: «Воля».

Сьмелы вецер, прынёсшы іскру, а потым пажар рэвалюцыі, разам з тым прынёс і цяжкі крыж для змучанага вякамі народу. Шмат праліецца крыві у грамадзянскай барацьбе Шмат маенасьці загіне у Беларусі, каторую і бяз таго яшчэ раней зьнішчыла імперыялістычная вайна. Але гэты крыж — ёсьць чырвоны крыж збавіцельскі рэвалюцыі, на ім напісана магутнае слова «Воля». Хоць і цяжкі крыж прыйшоў а працоўнага народу, але прыход яго вітае гучная песьня гаротнага, змучанага люду.

«Паняслася песьня волі
Між лясоу густых, балот.
І аб лепшай вольнай долі
Стаў для рэчкі пець чарот».

Пылае пажар на Беларусі. Вогненная пазалота пакрывае «крыжы, курганы на балоне, заросшыя дзернам магілы». Ідзе крывавае сацыяльнае барацьба.

«Бўшуюць дэўе страшныя сілы,
Змагаюцца — праца з багацьцем»...
«Зышліся дэўе моцныя раці,
І праўда няпраўду змагае».

Хто выйдзе з пабедаю з барацьбы? За кім будзе поле бойкі. Яшчэ пытаньне ня выявлена. Усе-ж такі ёсьць надзея у працоўнага люду, што праўда й праца перамогуць няпраўду й ба-

гацьце. Нават забітая вякамі вясковая гарапашніца кабета па-
ціху зьвюкае, можа цяпер ей будзе лепш. Затое пан баіцца.

«Нябось, яго кончыцца песня.
Ня будзем больш мець дармаеда,
Да працы сам пойдзе, аж трэсьне».

У разгар барацьбы пашлі дрэнныя чуткі з-заходу. Ідуць
перагаворы Савецкага ураду з Нямеччынай. Кайзераўскі ўрад,
пасыля некаторай няпэўнасьці, шле свае моцныя войскі на Са-
вецкую Расею. Найраней яны прыдуць на Беларусь. Савецкая
армія ня мае сілы устрымаць наступ, яна адходзіць. Працоўныя
масы Беларусі павінуты без падтрыманьня. Яны просяць армію
ня кідаць іх на бяду, але армія павінна адыйсьці. Разгарэўшаеся
вогнішча прытухае. Бедната плача, прадчуваючы цяжкія дні ўці-
ску; паны й падпанкі здаволены.

«Пры запаленых будынках
Чуем плач мы беднаты.
Дзе-ж цяпер шукаць прышыяку?
Ці даваць мо' ла-та-ты.
Пан з падпанкамі рагоча,
Гладзіць тоусты свой жывот
І пад нос сабе бармоча:
—«Ідзе Хвядот, але ня тот».

Пан здаволен, але ня зусім. Ідзе з-захаду такі самы пан
як і ен, але пан гэты не паляк, а немец. Польскае панства на
Беларусі і у той час, як і пазьней, марыла аб вялікай Польшчы
«ад мора да мора». Зразумела, што Нямецкі Хвядот, здавальючы
соцыяльныя пажаданьні польскага панства на Беларусі, быў усе-ж
такі ня «тым» Хвядотам, бо ня меў намераў здавальняць імпа-
рыялістычных пажаданьняў панскай Польшчы, каторая падпольна
ужо пачала сваю работу. Ён ішоў на Беларусь ня толькі, як пан,
але як і нямецкі акупант. Яго арол, намалёваны на штандары.
меў такі самы дзюб і кіпці, як і арол, намалёваны на штандары
будучай Панскай Польшчы, але ен быў чорны, а ня белы. Імпа-
рыялістычныя хварбы былі непадобныя.

Што датычыць да «босай» Беларусі, то усякі арол,—у якую
хварбу ен ня быў-бы ахварбоваў, волькі галоў ен ня меў-бы,—быў
заклятым яе ворагам. Ён ужо шугаў над Беларусьсю, яго магутны
пакуль-што клекат раздаваўся над палямі й пахілымі крыжамі
машай працоўнай Вацькаўшчыны.

«Над палямі Белай Русі
Стогне віхор-бура...
—Зноў прышлі дзянькі прымусу—
Шэпча люд пануры.
Арол чорны ўецца у высі,
Крыльлямі махае,
Над пахілымі крыжамі

Цесню напявае.
І змагацца стау угоры
З бураю мяцежнай,
Рэжа крыльлямі ўзоры
У небе чорнасьнежным»

«А на зямлі даждзіся раю». На Беларусі касуецца усе, здабытае рэваліцыяй. Расквітаюць зноу манархічныя ідэі. На набажэнствах ужо можна пачуць: «Упакой раба Мікалая... Аляксей на многія лета!» На вуліцах Менску ходзяць уваскросшыя ахвіцеры з залатымі пагонамі. Зьявіўся на скверы наш стары знаёмы, чыноўнік, з какардаю і акулерамі на носе. Хоць ён і з какардаю, але рэвалюцыя моцна паскубала яго: «у кішэні няма папірос, мусяць шмат зарабляе». Зьявілася й блудніца, сапутніца перамогі буржуазіі.

«А босыя ходзяць па попелу,
На усход пазіраюць з надзеяй:
—Пакуль што, нам яшчэ цёпла,
Але мы вам успомнім,
Зладзеі!»

Доўга чакаць ня прышлося. Тая самая бура рэвалюцыі, каторая бушавала ў Расеі й Беларусі, перавінулася і ў нямецкія працоўныя масы. Яна выскубла пер'я чорнаму арлу. Зноу босыя у радасьці, буржуазія ў страху. Стройна, дружна, крок у крок, ідуць на Беларусь чырвоныя палкі. Іх спатыкаюць босыя ў жартамі:

«Туды бег, назад прыехаў,
Бач ты, бальшавік!»

«Босым дарогу!» Усю ўладу забралі босыя. «А іх тут мільёны!» Поп ідзе ўжо не па вуліцы, а па завулку. Чыноўнік, каторы ў часы нямецкай акупацыі пачав было ажываць, пяпер скідае й какарду й парадны сурдут і бурчыць сабе пад нос: „зноу яны тут, праклятыя“. Паны й надпанкі паўцякалі за граніцу ад „бальшавіцкай заразы“. Ідуць сходы й мітынгі. Не чакай мяккіх ласкавых слоў ад босых. Бура вынесла іх у гару з тых нізоў, дзе было цёмна, гдзе было брудна: „А босыя на сабраньні пасылаюць в.... мацеры“. Ня гледзячы на гэтую грубую форму, высокія мэты й заданьні. Іх думка варушыцца, дабіваючыся да знацца, як будзе вось гэта ды тое.

«Пану даволі служыць,—
Вось наша заданьне!
А як-жа? Кім будзем звацца?
Як-жа будзе вось гэта ды тое?
—Давайце ўсе равам змагацца,
Пакуль ня зьнішчым старое!».

Здаровы рэалізм і мітэрыялізм руйнуюць патрыярхальнасьць

жыццём і мажархічным погляды. Бура рэвалюцыі уварвалася у пушчы, у балоты і вязёры старасвецкай Беларусі. Ужо да русалак і лясуна, спрауджаючых ігрышча над лясным возерам, «з тых краёў, дзе смерць і баль, ручкі крывавыя шле глеба». «Сам князь» на кані успляў над возерам і кліча сваю дружыну. Свой народ да бою з рэвалюцыяй. Але народ цяпер сам княжыць над сабою, і не патрэбен яму «князь». Закрыўшы твар і вочы шлемам, наш князь паплыў на дно возера. Перажыткі мінулага ўсе-ж такі шмат каго яшчэ мацяць да сябе:

«У вадзе чырвонай шмат хто хоча
Уночы бачыць князя здань». *)

Зноу чорныя тучы сабраліся на захадзе. Цяпер ідзе на Беларусь той самы Хвядот, которага чакаў польскі пан на Беларусі у час нямецкай акупацыі. Сунецца на усход уваскросшая імпералістка Польшча. Босыя адступаюць, адступаюць з боем. «Таварышы! Страляем! Ротаю—плі», Сытае мяшчанства пахавалася на падвалах. Да ночы Менск, сталіца Беларусі, ужо кінут чырвонымі. Уваходзіць бела-польская армія.

«Людзей мала на вуліцы.
Ноч прышла: горад—пустка,
Толькі новы крык чуецца:
— «Пшэ-пу-устка!»

Застагналі гарады і вёскі. Прыехаў уцёкшы пан, Зноу блішчаць на вуліцы гузікі. Замест старой какарды на шапках «ожэблялы» Ажылі касцюлы. Каб дастаць работу, траба быць каталіком. Нават і «абутым», калі яны не каталікі—голадна. Аб босых і гаварыць няма чаго. На вогнішчы імчыцца белы конь польскага улана.

«Расступіся сьвет-дарога
Аднаму!
За айчыну і за бога
Што яму?
Яго сіла, яго права,—
Есьць бізун,
Скача улева, скача управа
Конь скакун».

Але зноу зьявіліся на полі і на балодзе агні; усхадзіўся лес шумлівы; конь чагось палыхаецца, Дзяржыся, злы яздок! Як-бы без пары не праваліцца. «Ня гуляць табе тут болей—павярні». Арганізуецца на Беларусі паўстаньне босых. Днём вёскі і гарады дымам спавіты, ноччу неба абліта полымем. Кроў расстрэленых партызанаў росіць траву.

*) Аўтар павінен вызначыць, што ён ня зусім перакананы ў правільнасці вышэйпаданата тлумачэння 10-й песьні поэмы „Босыя на вогнішчы“, але пакуль-што другога тлумачэння даць ня можа.

Чуецца гоман прыбліжаючыся з усходу чырвоных барацьбітоў, Зноў па небасхіле плыве чырвоны вярх рэвалюцыі. Ён стане на высокай гарэ й зародаць для босых новы «дзень». Вогишча разгараецца ўсё мацней. Басанож з вінтоўкаю й нажом ідзе у бой, «здабываць» галодным славу: даеш Варшаву?!». Ня новыя гарады патрэбны басаножи, ёй патрэбна зараніць на Захадзе іскру пажару, каторы спаліць стары сьвет. Узгалаванія няволяю й крыудаю ідуць яны рваць кайданы няволі, ідуць да бліскучых зор і да яснага сонца. Сьвежыя магiлы суправаджаюць іх цяжкімі шлях; чорны сьнег заносіць іх дарогу. Іх часта не разумеюць нават тыя, за вызваленне каторых, яны аддаюць сваё жыццё. Але іх зразумеюць потым, калі на іх магiлах зачырванюць кветкі.

«Прывабіць колер іх чырвоны,
Схіліць калені над пляском
Таго, хто ідзе цяпер прахлёны
І вострыць меч на нас тайком.
—Браты! За памі! Кінь маленьне,
Хто праудай жыць ня дау зарок!
Сьмялей! Нас будуць біць каменнем:
Мы—нап'яных, вольных дней прарок!»

А вось і Рыжская згода. «Слабы дзяржыся». Жывое цела эканамічна-этнаграфічнай Беларусі парэзана напалы вострым нажом дыплёматау Польшчы. З вялікім болем у сэрцы пясняр вызначае: «Хто рэжа, таму не балюча; балюча—каго рэжуць». Зроблена мяжа паміж пролетарыямі й сялянамі Савецкай Беларусі й пролетарыямі й сялянамі Заходняй Беларусі. «А вецер сьвішча, гудзе, сьціхнуць ня хоча». Бура рэвалюцыі влучыць працоўных братоу. Трэба чакаць. «Пачакаю»—кажа пясняр.

А пакуль-што «босым» трэба працаваць. Ня любяць іх абутыя й перажыдаюць іх працы. Гэта зусім зразумела. Затое не зразумела песьняру, што ён памагаюць працаваць босым тыя рэвалюцыійныя інтэлегэнтны, каторыя пайшлі у згодніцкі лягер. Калісь яны сьпявалі гімны гаротным, асьвяшчалі жыццё, а цяпер трымаюць у руках каменны і ахвотна пабілі-б, калі-б маглі, тых правадыроу босага лягеру, каторыя утвараюць новае жыццё. Чырвань сонца Волі асьляпіла ім вочы.

«А помніце, як вы кляліся
Братом, сялянам і рабочым.
Што вы ня здрадзіце ніколі!
Цявун не прапяю тры краты
Вы адракліся...

Супастаты!»

Гэта—здрайцы працоўных масау. Гэта тыя здрайцы, аб якіх гаварыў яшчэ Алесь Гарун у сваім вершы:

«Хто-ж сказау, а потым здрадзіу,
Хто пайшоу, а потым кінуу,
Хто у душы сумленьне зглядзіу,
У кім апошні сорама згінуу,—
Хай дрыжыць! У дзень прысуду,
У страшны дзень я сьведчыць буду!»

Праца йдзе і бяз здраднікаў. Рады барцоў шчыльнеюць, дух іх крэпне. «З агня у агонь і праа агонь». Пабеда в кожным крокам усё бліжэй і бліжэй. Трэба толькі быць рашучым у бойцы. «Каго зловім, разарві; хто ня наш, таго даві!». За барцамі йдуць усё босыя, убогія й разьдзетыя. Ідуць у новы сьвет, да лепшай будучыны.

«Цёпла там, і там прастор.
Небасхіл там повен зор...
Сонца тэа жыцця вузор.
Там спачынеш, бедната.
Тру-ру-ру, Тра-та-та!»

Поэмаю «Босыя на вогнішчы» пясняяр закончыў сваю лірычную творчасць у прошлым 1921-м годзе. Поэма згрупавала ў сваім зьмесьце сутнасьць настрою песьняра й зьяўляецца праўдзівым вянком творчасці яго. Магчыма лічыць, што поэма «Босыя на вогнішчы» для выяўленьня сутнасьці вялікай рэвалюцыі на Беларусі зрабіла тое самае, што зрабілі поэмы А. Блока «Дванадцать» і «Скифы» для выяўленьня сутнасьці агульна-рускай рэвалюцыі. Паміж поэмаю М. Чарота й поэмамі А. Блока у гэтым напрамку ёсьць нейкая сувязь, каторая павінна мець свае асобныя гісторыка-літаратурныя досьледы.

У. Ігнатоўскі.

З Ь М Е С Т.

	стр
1. На пути к белорусской пролетарской поэзии <i>Статья В. Кнорина</i>	3'
2. Босыя на вогнішчы (поэма) <i>М. Чарота</i>	9
3. „Босыя на вогнішчы“. <i>Крытычны нарыс У Ігнатоўскага</i>	24

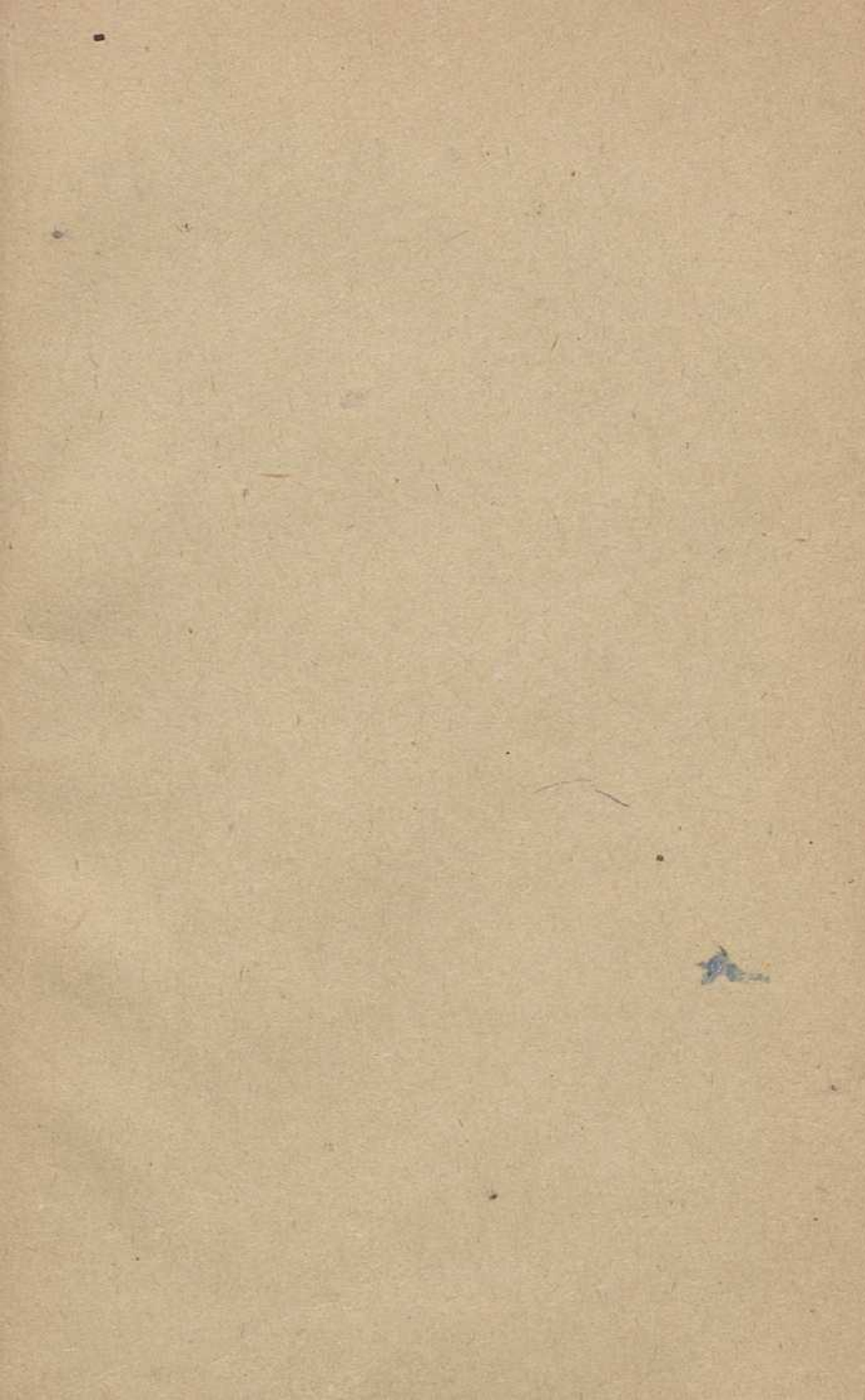

Увага выдавецтва.

Недахват Беларускага шрыфту у друкарні „ў“ і „ё“ не дау магчымасьці понасьцю вытрымаць орфаграфічны бок беларускага правапісу.

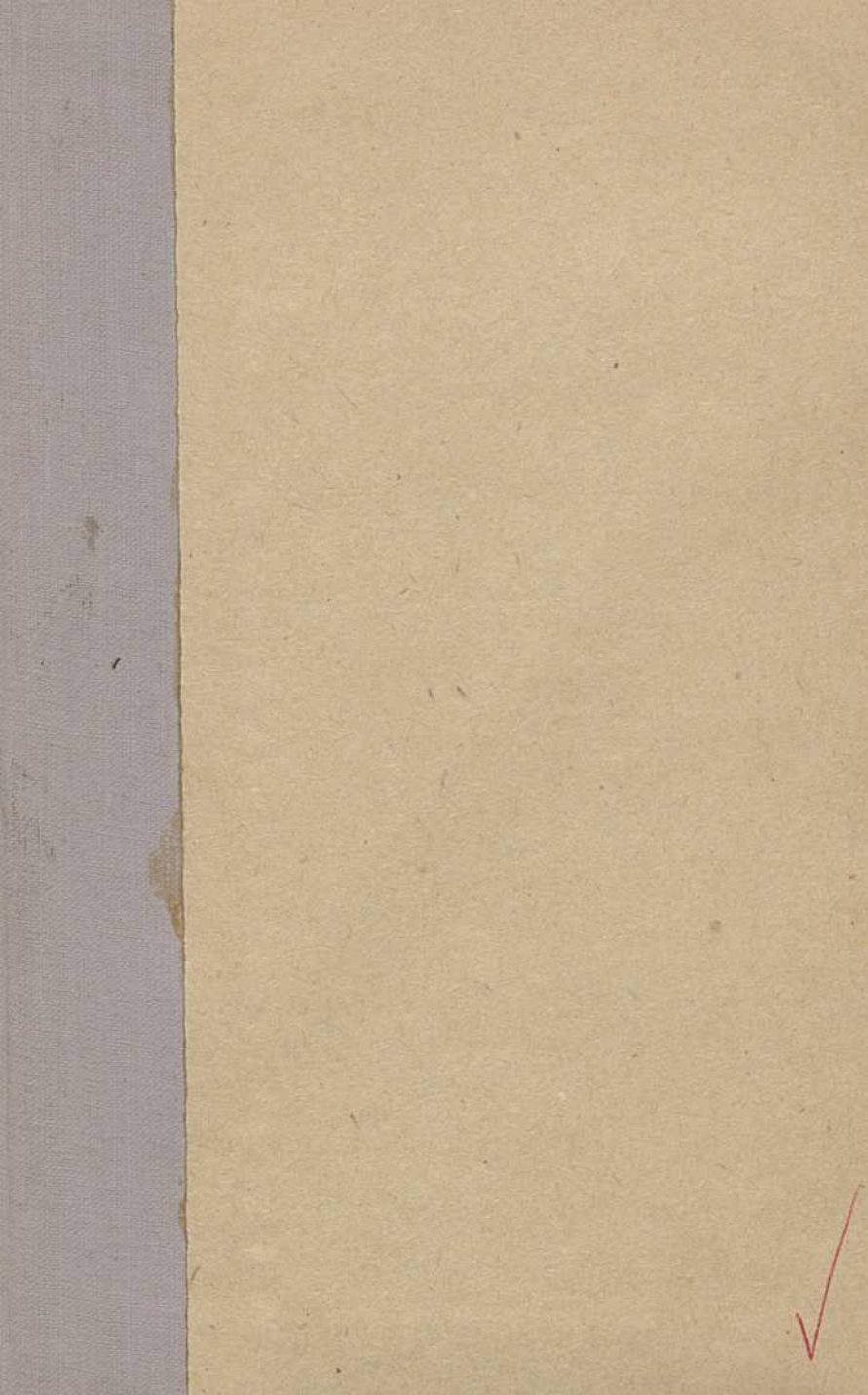
Акронімітпрасьветы.

1964 г.

Бел. с. д. д. з. е. л.
1994 г.

B000000274 1892